
УДК 336.144.2

Чебанова Т. Є.

Одеський національний морський університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЮ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

В роботі пропонується розглянути теоретичні аспекти оцінки рівня фінансової безпеки підприємств та вибрати критерій, який в найбільшій мірі охоплює всі фактори, що впливають на фінансову безпеку. Серед об'єктів фінансової безпеки найбільше значення для економіки країни має фінансова безпека суб'єктів підприємництва, так як від їх успішної діяльності залежить рівень наповнення державного бюджету. Критерій оцінки рівня фінансової безпеки, який в повній мірі враховує всі сторони фінансової безпеки підприємства визначили, виходячи з визначень поняття «фінансова безпека». Проаналізували чотири підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємств. Визначили їх недоліки та переваги. Зробили висновок про те, що в цілому критерій, за допомогою якого можна визначити рівень фінансової безпеки підприємства, повинен відображати рівні фінансової рівноваги; фінансової стійкості; платоспроможності і ліквідності підприємства в довгостроковому періоді; потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; фінансової незалежності підприємства; здатності протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, що можуть завдати фінансової шкоди підприємству, або змінити небажано структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство; гнучкості при прийнятті фінансових рішень.

Ключові слова: фінансова безпека, критерій оцінки рівня фінансової безпеки, фінансова стійкість, фінансова рівновага, платоспроможність, ліквідність, ймовірність банкрутства, трендовий аналіз показників фінансової звітності, інтегральний фінансовий аналіз, SWOT-аналіз.

Вступ та постановка проблеми. У сучасних ринкових та високо конкурентних умовах актуальними стають питання стабільного безкризового розвитку. Раніше наукова думка зосереджувала свою увагу виключно на економічній безпеці, а сьогодні все більше науковців наголошують на необхідності створення фінансової безпеки, як окремого елемента системи економічної безпеки, що має відповідати за безпеку сфери фінансових відносин.

Фінансова безпека охоплює фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємців, підприємств,

організацій, установ та їх асоціацій, галузей господарського комплексу, регіонів, окремих секторів економіки, держави та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства в цілому [1].

Серед об'єктів фінансової безпеки, що перераховані вище, найбільше значення для економіки країни має фінансова безпека суб'єктів підприємництва, так як від їх успішної діяльності залежить рівень наповнення державного бюджету.

Питанням визначення факторів впливу та вибору критерію оцінки фінансової безпеки буде приділена увага в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових літературних джерел іноземних і вітчизняних авторів, що проводять дослідження в області фінансової діяльності підприємств, дає змогу зробити висновок про те, що питанням методологічного забезпечення оцінки фінансової безпеки підприємств приділяється достатня увага. Серед вітчизняних авторів це праці: Абалкіна Л., Александрова І., Ареф'євої О., Бендікова М., Барановського О., Бланка І., Гейця В., Горячевої К., Євдокімова Ф., Єрмошенка М., Забродського В., Льяшенка М., Кракоса Ю., Капустіна Н., Козаченка О., Кузенка Т., Ревенчука Н., Піддужної Н., Половяна О., Покропівного С., Пономаренко Т., Савицької Г., Сенчагова В. та ін. Наряду з цим ми вважаємо за необхідне більш глибокого вивчення теоретичних аспектів та критерію оцінки фінансової безпеки підприємств.

Метою даного дослідження є розгляд теоретичних аспектів оцінки рівня фінансової безпеки підприємств, аналіз методологічних розробок по даному питанню та вибір критерію, який в найбільшій мірі охоплює всі фактори, що впливають на фінансову безпеку підприємства.

Результати дослідження. Домінуючою та визначальною складовою економічної безпеки підприємства, забезпеченню якої повинна приділятися особлива увага, є фінансова складова.

У книзі Бланка І.А. «Управління фінансовою безпекою підприємства» фінансова безпека підприємства розглядається як кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних погроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії та створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого росту в поточному і перспективному періоді [2].

На думку Гукової А.В., Анікіної І.Д., сутність фінансової безпеки підприємства полягає в здатності підприємства самостійно розробляти та проводити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії в умовах невизначеного та конкурентного середовища.

Тобто фінансова безпека представляє такий стан підприємства, що:

- дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді;
- задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення підприємства;
- забезпечує достатню фінансову незалежність підприємства;
- здатна протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і погрозам, що прагнуть завдати фінансової шкоди підприємству, або змінити небажано структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство;
- забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень;
- захищає фінансові інтереси власників підприємства [4].

Н.Й. Реверчук вважає, що фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових витрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Саме вона є провідною та вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є рушієм будь-якої економічної системи [5].

С.Ф. Покропівний вважає, що серед функціональних складових економічної безпеки саме фінансова складова є провідною і вирішальною, і трактує її досягнення шляхом найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів.

О. Кириченко, Ю. Кім визначають фінансову безпеку підприємства як фінансовий стан і фінансову стабільність, що здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності [6].

Критерій оцінки рівня фінансової безпеки, який буде в повній мірі враховувати всі сторони фінансової безпеки, можна визначити, виходячи з представлених вище визначень поняття «фінансова безпека».

Також для вірного визначення критерію оцінки фінансової безпеки підприємства необхідно визначити фактори впливу на її рівень.

Аналіз наукових праць, присвячених фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва, показав, що вона визначається наступними факторами:

- рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами;
- стабільністю і стійкістю фінансового стану підприємства;
- збалансованістю фінансових потоків і розрахункових відносин;
- ступенем ефективності фінансово-економічної діяльності;
- рівнем контролю за внутрішніми і зовнішніми ризиками.

Огляд характеристик фінансової безпеки підприємства показує, наскільки багатоаспектною і складною з теоретичного та практичного погляду є ця економічна категорія. Однак, на нашу думку, цей перелік характеристик фінансової безпеки підприємства може бути розширений.

Слід зазначити, що на рівні держави методичні аспекти оцінки рівня фінансової безпеки вже розроблені [7], а на рівні підприємства вони залишаються дискусійними. Це, насамперед, стосується вибору критеріїв оцінки фінансової безпеки підприємства, системи показників, що її характеризують.

На нашу думку, під критерієм фінансової безпеки підприємства можна розуміти ознаку або суму ознак, на підставі яких може бути зроблений висновок про те, чи знаходиться підприємство в фінансовій безпеці чи ні. Такий критерій повинен не просто констатувати наявність фінансової безпеки підприємства, а й оцінювати її рівень.

В економічній літературі вже робилися спроби кількісної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, що призвело до появи чотирьох підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємств (рис. 1).

Індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних значень показників фінансової захищеності з граничними значеннями індикаторів. Під граничними значеннями індикаторів розуміють їх граничні величини, недотримання яких призводить до виникнення загроз в сфері фінансової безпеки.

При такому підході найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умови, якщо вся сукупність індикаторів знаходиться в межах граничних значень, а граничне значення кожного з індикаторів досягається не на шкоду іншим. Використання цього підходу залежить в основному від визначення граничних значень, які змінюються в залежності від стану зовнішнього середовища, на яке підприємство майже не може впливати, а тільки пристосовується.

Недоліком даного підходу являється те, що в разі некваліфікованого визначення індикаторів рівень фінансової захищеності не буде відповідати

дійсності, що спричиняє прийняття помилкових управлінських рішень.

В загальному вигляді до основних індикаторів фінансової безпеки можна віднести:

- показники майнового стану;
- показники ліквідності;
- показники фінансової незалежності;
- показники ділової активності;
- показники ефективної діяльності [8].

Крім зазначених індикаторів, можна використовувати також інші, але головну увагу приділяють граничним значенням. Для підприємств

дуже важко визначити ці граничні рівні, і до того ж, вони будуть різними для кожного окремого підприємства. При цьому слід зазначити, що простого розрахунку і контролю цих індикаторів явно недостатньо для забезпечення фінансової безпеки підприємства. Як мінімум, для цього необхідно ще проводити їх аналіз і синтезувати управлінські рішення.

Важливо відмітити, що в аналізі показників добре зарекомендували себе процедури «скорингу», які передбачають порівняння спостережуваних показників з базовими.

Ресурсно-функціональний підхід передбачає здійснення оцінки кожної функціональної складової фінансової безпеки, а потім визначення інтегрального показника експертним шляхом. При цьому функціональну структуру фінансової діяльності та, відповідно, і фінансової безпеки підприємства можуть визначити такі складові: бюджетна; грошово-кредитна; валютна; банківська; інвестиційна; фондова; страхова [9].

Такий підхід має недоліки, які виражаються в тому, що, по-перше, підхід передбачає застосування експертних оцінок, по-друге, обмежений у практичному використанні складними розрахунками через відсутність необхідних для оцінки фінансово-економічної безпеки бухгалтерських та статистичних даних.

Суть агрегатного підходу полягає в обчисленні оціночних агрегатів, що розраховуються на підставі фінансової звітності. Найпоширенішим прикладом використання агрегатного підходу під час оцінки фінансової безпеки є побудова балансових моделей відповідності величини запасів джерелам формування.

Оцінка здійснюється на основі аналізу фінансової стійкості підприємства, ступінь якої визначається виходячи з достатності обігових коштів (власних або позикових) для здійснення виробничо-збутової діяльності.

За цим підходом виділяють п'ять рівнів фінансової безпеки, представлених в таблиці 1 [10].

Наступний підхід до оцінки фінансової безпеки підприємства заснований на оцінці ймовірності його банкрутства.

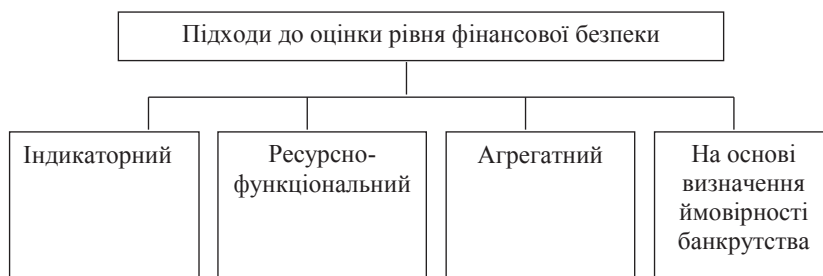

Рис. 1. Основні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємств

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 10]

Розроблено безліч методик прогнозування банкрутства підприємства, які умовно можна поділити на дві групи:

- кількісні (модель Бівера, Таффлера та Тіспоу, модель Альтмана, універсальна модель, модель R Давидової-Белікова та модель Терещенко);
- якісні (модель Аргенті).

Більшість з цих методик є результатом розробок вчених в умовах стабільної ринкової економіки та наявності тривалої масової статистики (Англія, Німеччина, США та ін.), де поняття банкрутства є історично сформованим. Ці моделі можуть бути прийнятними для вітчизняних підприємств, однак різні темпи інфляції, фази виробничого циклу, розходження у фондо, енерго- і трудомісткості виробництва, продуктивності праці, недостатня розвиненість українських підприємств як акціонерних, фондового ринку, різний «податковий клімат» вимагають уточнення набору та критеріальних значень показників, їх адаптації до сучасних умов розвитку української економіки, оскільки їх величина суттєво впливає на результати розрахунків і правильність висновків.

В. Забродським запропоновано використовувати для оцінки фінансової безпеки підприємства підхід, що відображає принципи та умови програмно-цільового управління і розвитку.

Відповідно до цього підходу оцінка фінансової безпеки підприємства ґрунтується на інтегруванні сукупності показників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується кілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатовимірний аналіз.

Такий підхід визначається високим ступенем складності проведеного аналізу з використанням методів математичного аналізу. І якщо його використання в дослідницькій області дозволяє отримати достовірні результати оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, то в практичній діяльності підприємств це досить важко. До того ж – і це відзначає В. Забродський – дуже складною є «оцінка стійкості сукупного інтегрального показника при заданій області його зміни». Запропонований автором підхід до оцінки стійкості сукупного інтегрального

Таблиця 1

Характеристика рівнів фінансової безпеки підприємства

Рівень ФБП	Коротка характеристика рівня ФБП
Абсолютний	Для функціонування підприємству достатньо власних оборотних коштів
Нормальний	Підприємство обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат
Хиткий	Підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно залучає середньо- та довгострокові позики і кредити
Критичний	Крім власних оборотних коштів, довгострокових позик і кредитів залучаються і короткострокові
Кризовий	Підприємство знаходиться на межі банкрутства

Джерело: узагальнено автором на основі [10]

ного показника дозволяє оцінити рівень фінансової безпеки підприємства, але, скоріше, з позиції математика, а не менеджера [11].

Підхід І.О. Бланка до оцінки фінансової безпеки збігається з поглядом Н.Й. Ревенчук, але крім аналізу фінансового стану та фінансових результатів діяльності за допомогою коефіцієнтів, автор пропонує використовувати наступні методи фінансового аналізу:

- трендовий та структурний аналіз показників фінансової звітності;
- порівняльний фінансовий аналіз
- інтегральний фінансовий аналіз;
- SWOT-аналіз [2].

Ф.І. Євдокімов пропонує здійснювати оцінку рівня фінансової безпеки на основі аналізу показників, які характеризують платоспроможність, фінансову стійкість, ефективність господарської діяльності і ділову активність підприємства. Перелік показників, що використовується авторами цих підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства ототожнюється із коефіцієнтним аналізом його фінансового стану, ділової активності та прибутковості ведення фінансово-господарської діяльності [12].

Комплексну оцінку фінансової безпеки підприємства представлено у роботі Ю.Б. Кракоса та Разгона Р.О., який пропонує групувати показники оцінки фінансової безпеки по таким групам: управління; економіка; фінанси; виробництво; ділова активність [9].

Метод, запропонований професором Єпіфановим О.А. ґрунтується на індикаторному підході і пов'язаний з використанням методики з інтегральним значенням у 100 балів. Для визначення рівня фінансової безпеки застосовують сім коефіцієнтів (індикаторів), розподіл внеску кожного у загальний результат залежить від його значущості. За результатами аналізу рівень фінансової безпеки підприємства може бути:

- критичний (< 60 балів);
- недостатній (60-80 балів);
- достатній (80-100 балів) [14].

На наш погляд, в практичній діяльності підприємств найбільш прийнятним для оцінки рівня фінансової безпеки є підхід, що ґрунтується на індикаторному підході та методики, які були розроблені такими вченими як Кракос Ю.Б. та Разгон Р.О., професором Єпіфановим О.А. [9]. Їх практичне використання в фінансовій діяльності підприємств буде розглянуто в наступних дослідженнях.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що забезпечення фінансової безпеки залежить від обґрунтованого використання

підходу та методу оцінки її рівня як бази та інструменту для планування і здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства [15].

Оцінка фінансової безпеки підприємства є комплексною та систематизованою. Використання індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки дає можливість працівникам і керівництву більш у повному обсязі вирішувати проблеми, пов'язані з забезпеченням фінансової безпеки, та уникнути ризику банкрутства [13].

В цілому критерій, за допомогою якого можна визначити рівень фінансової безпеки підприємства, повинен відображати рівні:

- фінансової рівноваги;
- фінансової стійкості;
- платоспроможності і ліквідності підприємства в довгостроковому періоді;
- потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення;
- фінансової незалежності підприємства;
- здатності протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, що можуть завдати фінансової шкоди підприємству, або змінити небажано структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство;
- гнучкості при прийнятті фінансових рішень.

Висновки. Виявлено, що система безпеки підприємства покликана виконувати певні функції. До найбільш значущих з них слід віднести:

- прогнозування, виявлення, попередження, послаблення небезпек та загроз;
- забезпечення захищеності діяльності підприємства та його персоналу, збереження його майна;
- створення сприятливого конкурентного середовища;
- ліквідація наслідків нанесеної шкоди тощо.

Виявлено, що існує декілька аспектів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства:

- індикаторний підхід;
- ресурсно-функціональний;
- агрегатний;

– підхід на основі визначення ймовірності банкрутства.

Обґрунтовано, що забезпечення фінансової безпеки залежить від обґрунтованого використання підходу та методу оцінки її рівня як бази й інструменту для планування і здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства. Оцінка фінансової безпеки підприємства є комплексною та систематизованою. Використання індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки дає можливість працівникам і керівництву більш у повному обсязі вирішувати проблеми, пов'язані з забезпеченням фінансової безпеки, та уникнути ризику банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.
2. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия: монография. Киев: Ника-Центр, Эльга, 2006. 776 с.
3. Москвиченко І.М., Крисюк Л.М., Кастельянос А.Т. Концептуальні питання, щодо рівня економічної безпеки стивідорних компаній. Молодий вчений. 2016. Вип. 3(30). Економічні науки. С. 111–114.
4. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 240 с.
5. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.
6. Кім Ю.Г. Проблеми управління фінансовою безпекою підприємства. Безпека у XXI столітті. Львів, 2010. С. 73–80.
7. Грунин О. А., Грунин С. О. Экономическая безопасность организации. Санкт-Петербург: Питер, 2002. С. 37–38.
8. Бень Т.Г., Довбня С.Б. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства. Фінанси України. 2002. № 6. С. 53–61.
9. Кракос Ю.Б., Разгон Р.О. Управління фінансовою безпекою підприємств. Економіка та управління підприємствами: проблеми теорії та практики. 2008. № 1. С. 86–96.
10. Кузенко Т.Б. Класифікація методів оцінки економічної безпеки підприємства. Економіка і управління. 2003. № 4. С. 72–79.
11. Забродський В., Капустин Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы. Бизнес-информ. 2008. № 15–16. С. 35–37.

12. Євдокімов Ф.І., Федорова Н.В. Оцінка економічної безпеки підприємства та її планування. Вісник Технологічного університету Поділля. 2001. № 4(4.2). С. 108–110.
13. Барановський О.І. Основи фінансової безпеки. Фінансові послуги. 1998. № 1. С. 16–19.
14. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова; А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.
15. Пономаренко Т.В. Прогнозування імовірності банкрутства в контексті оцінювання економічної стійкості підприємства. Економічний аналіз. 2016. № 2. С. 160–168.

Чебанова Т. Е.

Одесский национальный морской университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КРИТЕРИЯ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

В работе предлагается рассмотреть теоретические аспекты оценки уровня финансовой безопасности предприятий и выбрать критерий, который в наибольшей степени охватывает все факторы, влияющие на финансовую безопасность. Среди объектов финансовой безопасности наибольшее значение для экономики страны имеет финансовая безопасность субъектов предпринимательства, так как от их успешной деятельности зависит уровень наполнения государственного бюджета. Критерий оценки уровня финансовой безопасности, который в полной мере учитывает все стороны финансовой безопасности предприятия определили, исходя из определенной понятия «финансовая безопасность». Проанализировали четыре подхода к оценке уровня финансовой безопасности предприятий. Определили их недостатки и преимущества. Сделали вывод о том, что в целом критерий, с помощью которого можно определить уровень финансовой безопасности предприятия, должен отражать уровни финансового равновесия; финансовой устойчивости; платежеспособности и ликвидности предприятия в долгосрочном периоде; потребности предприятия в финансовых ресурсах для устойчивого расширенного воспроизводства; финансовой независимости предприятия; способности противостоять существующим и возникающим опасностям и угрозам, которые могут нанести финансовый ущерб предприятию, или изменить нежелательно структуру капитала, или принудительно ликвидировать предприятие; гибкости при принятии финансовых решений.

Ключевые слова: финансовая безопасность, критерий оценки уровня финансовой безопасности, финансовая устойчивость, финансовое равновесие, платежеспособность, ликвидность, вероятность банкротства, трендовый анализ показателей финансовой отчетности, интегральный финансовый анализ, SWOT-анализ.

Chebanova T. E.

Odessa National Maritime University

THEORETICAL ASPECTS OF DETERMINATION CRITERIA FOR EVALUATING THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISES

Summary

The paper proposes to consider the theoretical aspects of assessing the level of financial security of enterprises and select the criterion that most covers all the factors affecting financial security. Among the objects of financial security, the financial security of business entities is the most important for the country's economy, since the level of filling of the state budget depends on their successful activity. The criterion for assessing the level of financial security, which fully takes into account all aspects of the financial security of an enterprise, has been determined on the basis of the definitions of the concept "financial security". Four approaches to assessing the level of financial security of enterprises are analyzed. Identified their advantages and disadvantages. It's concluded that, in general, the criterion by which the level of financial security of an enterprise can be determined should reflect levels of financial equilibrium; financial sustainability; the company's solvency and liquidity in the long term; enterprise needs for financial resources for sustainable expanded reproduction; financial independence of the enterprise; the ability to withstand existing and emerging hazards and threats that may cause financial damage to the enterprise, or to change undesirable capital structure, or forcibly liquidate the enterprise; flexibility in making financial decisions.

Keywords: financial security, criterion for assessing the level of financial security, financial stability, financial equilibrium, solvency, liquidity, probability of bankruptcy, trend analysis of financial statements, integrated financial analysis, SWOT-analysis.